

dr hab. Barbara Marcinkowska, prof. APS

Warszawa, 05.05.2023 r.

Akademia Pedagogiki Specjalnej

im. Marii Grzegorzewskiej

Instytut Pedagogiki Specjalnej

Zakład Edukacji i Rehabilitacji Osób z Niepełnosprawnością Intelektualną

Recenzja rozprawy doktorskiej

Mgr Marleny Białeckiej,

pt. *Percepcja i rozumienie mowy u osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną.*

Studium analityczno-krytyczne,

przygotowanej pod kierunkiem naukowym prof. dr. hab. Jacka Bleszyńskiego

W pierwszej części recenzji odniosę się do ogólnych informacji wprowadzających w problematykę rozprawy doktorskiej, w aspekcie jej celu, tytułu oraz struktury. Po czym poddam bardziej szczegółowej analizie kolejne części rozprawy.

Poniżej przedstawiam uzasadnienie oceny powierzonej do recenzji rozprawy doktorskiej. Została ona dokonana z uwzględnieniem kryteriów dotyczących między innymi: problematyki i tematu rozprawy oraz celów pracy; sformułowanego w pracy problemu badawczego, hipotez oraz zastosowanych metod badawczych; zawartości merytorycznej rozprawy doktorskiej oraz jej struktury; strony formalnej i edytorskiej pracy.

Rozprawa doktorska mgr Marleny Białeckiej jest osadzona w problematyce komunikacji i ukierunkowana na poznanie poziomu percepcji i rozumienia mowy osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym, znacznym i głębokim oraz ich uwarunkowań. Opracowany przez Doktorantkę projekt badawczy jest wartościowy i jest odpowiedzią nie tylko na potrzeby poznawcze, ale także praktyczne (edukacyjne, terapeutyczne).

Przedłożona do recenzji praca doktorska stanowi prezentację realizacji projektu badawczego przygotowanego w paradygmacie badań ilościowych, a jej struktura jest typowa dla tego typu opracowań.

Rozprawa łącznie z załącznikami liczy 403 strony (nie wliczając strony tytułowej, z podziękowaniem, oświadczeń Doktorantki i Promotora, streszczenia w języku polskim i angielskim oraz spisu treści). Rozprawa składa się ze wstępu, dziewięciu rozdziałów, spisu tabel, spisu wykresów, bibliografii, netografii oraz załącznika – ankiety dla nauczycieli i wychowawców. Przyjęta kolejność rozdziałów została podporządkowana istocie przedmiotu analizowanych zagadnień i jest uzasadniona merytorycznie.

Sześć pierwszych rozdziałów stanowi teoretyczną podstawę badań (s. 8-197). Ta część pracy jest proporcjonalnie najbardziej rozbudowana, co powoduje, że pomiędzy poszczególnymi składowymi rozprawy nie została zachowana należyta proporcja. Jest to bardzo obszerne teoretyczne opracowanie, w którym Doktorantka przedstawia wyniki analizy literatury przedmiotu, i od samego początku konsekwentnie dąży do konceptualizacji badań. W rozdziałach teoretycznych zostały zaprezentowane zagadnienia: (1) mowa i jej rozwój; (2) wpływ niedosłuchu na mowę; (3) centralne zaburzenia przetwarzania słuchowego a rozumienie mowy; (4) zależności pomiędzy dominacją półkulową a mową; (5) podłoże neurologiczne mowy; (6) głębsza niepełnosprawność intelektualna. Autorka dokonała kwerendy publikacji polskich i obcojęzycznych. Bibliografia (ponad 280 pozycji), obejmująca wykaz literatury cytowanej, wskazuje na dobrą orientację w literaturze przedmiotu. Jednakże, zauważam pewien niedosyt w zakresie najnowszej literatury anglojęzycznej z badanego obszaru.

Doktorantka w prawidłowy sposób prezentuje wnioski z wcześniej przeprowadzonych badań. Nie uchroniło to jednak Autorki przed popełnieniem pewnych błędów. Zwrócę uwagę na kilka powtarzających się: używanie określeń potocznych (np.: *do wybuchu słownictwa*, s.14; *nastręcza im*, s. 183), brak oznaczeń bibliograficznych (np. s. 48-52), wątpliwe naukowo stwierdzenia bez odwołań bibliograficznych (np. *Wczesny zasób leksykalny wydaje się bardzo rzeczownikowy, dotyczy to zarówno dzieci uczących się języka angielskiego jak i polskiego.*, s. 14), włączenie fragmentów, które nie mają merytorycznego uzasadnienia dla znalezienia się w teoretycznej części pracy (np. *Badania rozumienia i percepcji mowy' przeprowadzono w specjalnym ośrodku szkolno-wychowawczym , w którym poza dziećmi z umiarkowaną i znaczną niepełnosprawnością intelektualną oddziaływaniom rewalidacyjnym poddawane są również dzieci z głęboką niepełnosprawnością intelektualną. Stąd przyjęte na potrzeby pracy rozszerzenie na dzieci z głęboką niepełnosprawnością intelektualną sformułowania głębsza niepełnosprawność intelektualna.* s. 169); stosowanie skrótu NI (niepełnosprawność intelektualna); nieliczne błędy językowe i interpunkcyjne. Należy zwrócić uwagę, że występują

pewne nieścisłości, które dotyczą dokonywania przez Autorkę ustaleń terminologicznych i przyjęcia wiodącej perspektywy w zakresie kluczowych kategorii, współmiernej do założeń paradygmatycznych koncepcji badawczej. Zabrakło jasnych deklaracji, co Autorka rozumie pod wybranymi pojęciami, które wydają się być wiodącymi w rozprawie doktorskiej. Generalnie jednak należy stwierdzić, że część teoretyczna pracy spełnia zasadnicze wymagania. Prezentowane treści pozostają w zgodzie z tematyką rozprawy i wyjaśniają istotę zagadnienia stanowiącego przedmiot dociekań badawczych.

Sformułowane uwagi nie wpływają znacząco na obniżenie wartości tej części pracy doktorskiej. Dobrane zagadnienia, w aspekcie badań własnych Autorki, postrzegam jako komplementarne. Być może jednak warto niektóre koncepcje uporządkować w aspekcie szerszych, aktualnych nurtów.

Rozdział siódmy stanowi prezentację projektu badawczego. Doktorantka wyjaśniła podstawowe pojęcia z zakresu metodologii badań pedagogicznych/społecznych oraz zaprezentowała konceptualizację badań własnych: problem badawczy, cele badawcze, pytania i hipotezy badawcze, metody, techniki i narzędzia badawcze. Wbrew zapowiedziom (s. 198) nie odnalazłam informacji na temat badawczego paradygmatu. Zgodnie z przyjętą konceptualizacją *celem badań była ocena stanu rozumienia mowy osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną. Do oceny percepcji i rozumienia mowy wybrano następujące czynniki: słuch, ryzyko występowania zaburzeń przetwarzania słuchowego, słuch fonematyczny, krótką pamięć słuchową.* (s.202). Niestety w pracy nie odnajduję badań dotyczących percepcji i rozumienia mowy. Pytania badawcze i hipotezy dotyczą wyłącznie czynników warunkujących percepcję i rozumienie mowy. Zatem warto zadać pytanie Doktorantce o trafność sformułowania celu. Ponieważ w kolejnym zdaniu doprecyzowane zostało, co będzie wykorzystane do oceny percepcji i rozumienia mowy, więc ważne jest, aby ustalić co miało być faktycznym celem projektu badawczego: (1) ocena percepcji i rozumienia mowy, (2) ocena percepcji i rozumienia mowy i czynników warunkujących, a może (3) ocena czynników warunkujących percepcję i rozumienie mowy?

W celu *oceny percepcji i rozumienia mowy* badaniem objęto 52 dzieci ze zdiagnozowaną głębszą niepełnosprawnością intelektualną.

Doktorantka sformułowała 5 pytań problemowych i aż 26 hipotez. Wszystkie pytania problemowe i hipotezy dotyczą czynników warunkujących percepcję i rozumienie mowy. Hipoteza główna oraz hipotezy szczegółowe są związane z wybranym przez Autorkę problemem badawczym i dotyczą ważnych zagadnień. Cechują się także oryginalnością

i świadczą o holistycznym podejściu do problemu badawczego. Jednakże zastanawia mnie co stanowiło podstawę do formułowania hipotez, które znajduję w rozprawie doktorskiej? Ponieważ zabrakło podstaw teoretycznych do ich sformułowania w postaci między innymi prowadzonych badań, wyników które są dostępne w Polsce i na świecie.

Tematyka przedłożonej do recenzji rozprawy doktorskiej wpisuje się w obecny dyskurs badań naukowych, które dotyczą niepełnosprawności intelektualnej. Należy zaznaczyć, że prowadzenie badań nad psychospołecznym funkcjonowaniem osób z głęboką niepełnosprawnością intelektualną i jego uwarunkowaniami jest niezmiernie ważne. Jednak włączenie do grupy badawczej osób z głęboką niepełnosprawnością intelektualną, w mojej opinii, nie było konieczne. Wymienię dwa powody: (1) możliwości komunikacji werbalnej, w tym rozumienie mowy, jest bardzo ograniczone i znacząco różni się od możliwości osób z umiarkowaną i znaczną niepełnosprawnością intelektualną; (2) mała liczba osób objętych badaniem (7 osób).

Zgodnie z założeniem projektu badawczego *do oceny percepcji mowy* (s.214) użyto *następujących badań*: słuchu fizycznego, lateralizacji, lokalizacji źródła dźwięku, lateralizowania dźwięku do drugiego ucha w badaniu audiometrycznym tonalnym, profilu dominacji usznej, słuchowej pamięci krótkotrwałej, słuchu fonematycznego. Żadne z wymienionych rodzajów badań nie służy do oceny percepcji i rozumienia mowy. Dodatkowo przeprowadzony został sondaż diagnostyczny wśród nauczycieli.

Pomimo pewnych nieścisłości, lektura rozdziału metodologicznego pozwala zdobyć konieczne informacje dotyczące planowanych, zamierzeń badawczych. Struktura tego rozdziału jest bardzo złożona.

W ósmym rozdziale – *Analiza statystyczna* – zaprezentowane zostały sposoby statystycznej analizy uzyskanych wyników badań oraz zaprezentowano statystyczną analizę uzyskanych wyników badań. Zgodnie z założeniami przyjętymi przez Doktorantkę, weryfikacja statystyczna zgromadzonego materiału empirycznego miała polegać na analizie ogólnych wyników badań, w celu oceny stanu percepcji i rozumienia mowy badanych dzieci. Analiza uzyskanych wyników wskazuje jednak raczej na ocenę czynników warunkujących percepcję i rozumienie mowy lub też ryzyko występowania u dzieci z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym, znacznym i głębokim centralnych zaburzeń przetwarzania słuchowego (CAPD).

Przeprowadzone przez Autorkę badania w grupie osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną oraz analiza ich wyników pozwoliły na weryfikację postawionych hipotez. Nie mam wątpliwości, że z zadania tego Autorka wywiązała się (zwłaszcza w zakresie poznawczym – co już zasługuje na pozytywną opinię), ale zabrakło odniesień do już opisanych już wyników badań w tym obszarze w Polsce oraz na świecie. Analiza i interpretacja wyników badań ma charakter pogłębiony i została ukierunkowana na weryfikację hipotez. Pomimo wymienionych uwag, doceniam ten zakres pracy i traktuję go jako wkład w rozwój dyscypliny pedagogika.

Sformułowane uwagi nie obniżają w istotnym stopniu wartości zaprojektowanej koncepcji badań. Zaproponowane przez Doktorantkę czynności badawcze umożliwiają pozyskanie nieznanych dotąd informacji o uwarunkowaniach komunikacji językowej osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną. Zachęcam jednak Autorkę do wyraźniejszego uwydatniania tych obszarów, które są pomijane lub niedoceniane w innych opracowaniach z omawianego zakresu oraz próby określenia możliwych dalszych dociekań empirycznych.

Podsumowując, moja ocena analitycznej części rozprawy jest pozytywna. Walorem jej jest szeroki zakres przeprowadzonych badań. Pani Magister zgromadziła nowy zbiór rezultatów. Doceniam włożony trud w przeprowadzenie samych badań, jak też w dokonanie ich analizy. Pragnę jeszcze raz podkreślić, że niewątpliwą zaletą rozprawy jest podjęcie problematyki badawczej, która jest zagadnieniem niezwykle interesującym, lecz dotychczas słabo rozpoznany, zapewne z racji tego, iż stanowi trudny przedmiot badań. Rozprawa doktorska spełnia wymogi formalne stawiane tego typu rozprawom.

Praca badacza polega między innymi na ciągłym doskonaleniu metodologicznego i badawczego warsztatu. Mam nadzieję, że moje uwagi będą służyły prowadzeniu kolejnych badań przez Panią Magister.

Dokonując oceny rozprawy doktorskiej Pani Magister Marleny Białeckiej należy podkreślić, że sformułowane w pracy postulaty mają wartość i powinny zostać wdrożone do edukacji i terapii osób z niepełnosprawnością intelektualną w stopniu umiarkowanym, znacznym i głębokim.

Wniosek końcowy

Recenzowana rozprawa doktorska Pani Magister Marleny Białeckiej pt. *Percepcja i rozumienie mowy u osób z głębszą niepełnosprawnością intelektualną. Studium analityczno-krytyczne* jest oryginalnym opracowaniem naukowym i odpowiada warunkom określonym

Ustawie z dnia 20 lipca 2018 r. Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce w (Dz. U. z 2022 r. poz. 574 z późn. zm.).

Zatem wnoszę do Rady Dyscypliny Pedagogika UKSW o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów postępowania o nadanie stopnia naukowego doktora w dyscyplinie pedagogika.

A handwritten signature in blue ink, appearing to read "Krzysztof" or similar, written in a cursive style.